

Storskifte i Hyssna

Vid mitten av 1700-talet fördes en livlig debatt kring förbättringar av jordbruket. Bakgrunden var en på många ställen långt gången ägosplittring som innebar att en bondes åkrar och ängar var utspridda och där hans olika jordlotter låg inklämda mellan grannars jordlotter. Kritiker av dessa förhållanden menade att systemet försvårade den enskilde bondens möjligheter att bedriva och utveckla sitt jordbruk. Dels var varje lott ofta opraktiskt liten, dels tvingades man också att samverka med sina grannar vid slätter och skörd. Kritikernas syn, som nog väl sammanhänger med tidens allmänna strömningar av upplysning och individualitet, krockade med traditionella uppfattningar om byarnas kollektiva arbete.

1749 kom en förordning om storskifte vars syfte var att ägor (åkrar och ängar) skulle slås samman till större enheter. I och med att olika gårdars ägor låg blandade innebar skiftet ett byte av jordlotter, på så sätt att en viss gård fick lämna ifrån sig lotter och att emot lotter från andra gårdar. Att detta kunde skapa kontroverser förstår man lätt. Ett mål var dock att varje gård efter skiftet skulle få samma areal, med samma bördighet som före skiftet. Enligt förordningen skulle alla byns jordägare vara eniga för att skifte skulle genomföras. 1757 ändrades detta, varefter det räckte att en enda jordägare krävde storskifte. Till skillnad mot det senare laga skiftet, flyttades inte gårdarna i samband med storskiftet.

För att få en bättre förståelse för hur ett storskifte fungerade valde jag att mer ingående studera en storskifteskarta med medföljande protokoll. Valet föll på ett storskifte som startade 1781 och avsåg de centrala delarna av Hyssna. Hela akten (076-18:1) finns på Lantmäteriets hemsida ([Historiska Kartor och Akter - Storskifte på inägor - Hyssna socken Hyssna nr 1-4 \(lantmateriet.se\)](#)).

Protokollet

Protokollet som åtföljer kartan inleds så här:

År 1781 den 2 November

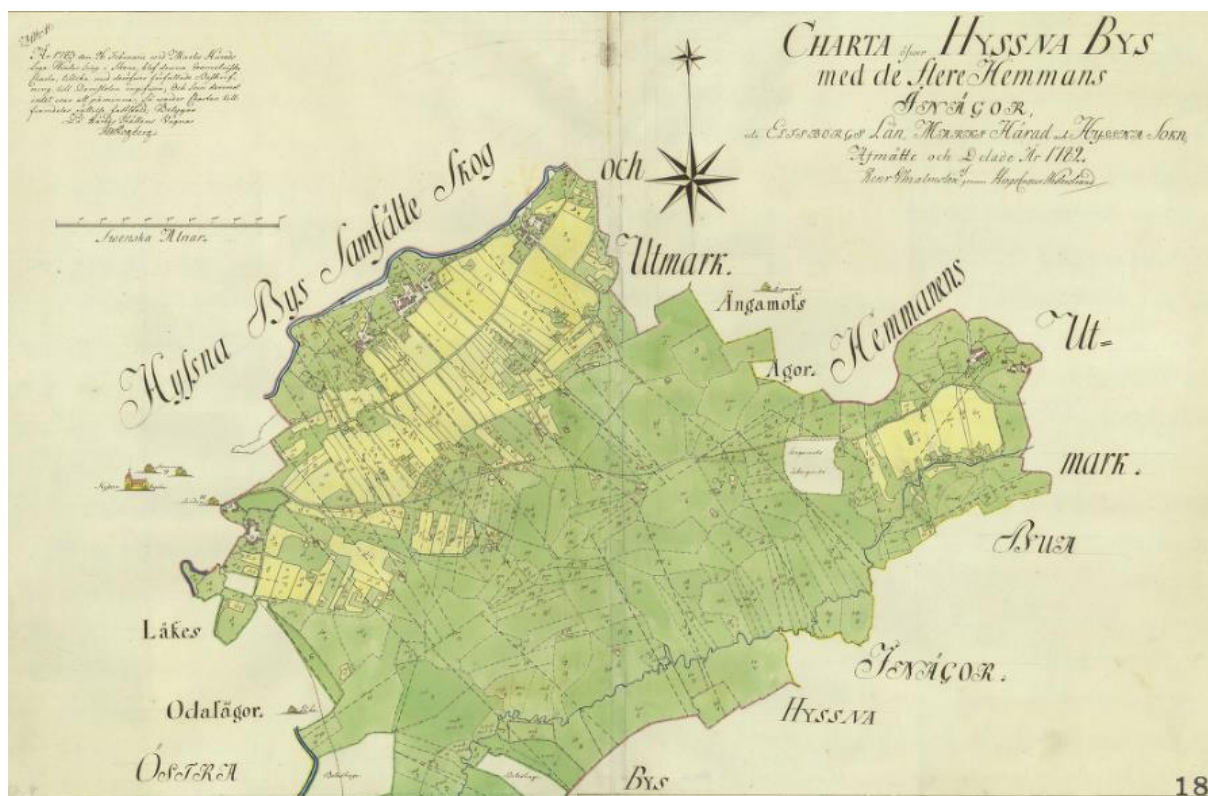
Då åboen Hans Bengtsson i Nedre Backa, Hyssna sockn, Marks Härad och Elfsborgs Län, sedt sig utur stånd i anseende till för mycket ägornas blandning med samtl. hemmanen i Hyssna by att bruka sin jord til sin nytta och det allmännas bästa, har han uti en sin ansökningskrift hos Höga vederbörande anhållit att få sine ägor storskiftade, hvar uppå Landshöfdingen och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärdsorden Högvälborne Herr Michael von Törne under den 10 januari 1780 lämnat bifall til denna af Hans Bengtsson sökte delning, samt remitterat wärekställigheten deraf för undertecknad Commissions Landtmätare i anledning hvaraf och sedan kundgjörelse blifvit utfärdat samt i laga tid vederbörande tillställt infant sig Landtmätaren denna dag på kronoskattehemmanet Nedre Backa tillika med följande jordägare...

Tretton gårdar ingick i storskiftet och representanter från varje gård deltog vid mötet. Varje gård fick ett nummer, som användes för att markera åkrar och ängar på storskifteskartan.

1. Backa Övergård, kronoskatte, 2 brukare
2. Backa Nedergård, kronoskatte, 2 brukare
3. Kläteberg Kockagård, kronoskatte, 2 brukare
4. Kläteberg Nilsagård, kronoskatte, 2 brukare
5. Melltorp Smedsgård, kronoskatte, 2 brukare
6. Melltorp Reasgård, kronoskatte, 3 brukare
7. Melltorp Svensgård, kronoskatte, 2 brukare
8. Hyssna Högen, kronoskatte, 2 brukare
9. Hyssna Stommen, krono, 4 brukare
10. Hyssna Sanden, krono, komministerboställe, 1 brukare
11. Hyssna Hulugård, kronoskatte, 1 brukare
12. Backen Östergård, kronoskatte, 1 brukare
13. Backen Västergård, frälse, 2 brukare

Kartan

Arbetet fortsatte sedan under våren 1782, varvid taxering av åkrar och ängar genomfördes och karta upprättades.

På kartan är de olika gårdarna utmärkta med hussymboler och siffror. En lite större väg går från den gamla kyrkan österut mot Backagårdarna, alltså ungefär samma sträckning som dagens väg. Åkerlappar (gula) och ängar (gröna) är utmärkta med siffror som anger vilken gård de tillhörde före skiftet. Dessutom markeras varje plätt med en tvåställig bokstavskod. Med dessa koder kan man i protokollet se namnen på åkrarna och ängarna.

Nedan ses en åkerlott med koden cf och numret 11, vilket betyder att lotten kallades Breningen och före skiftet tillhörde Hulugården. Efter skiftet hamnade den under Stommen. De lotter som hamnade under Stommen skiftades 1783 på de fyra brukarna. Bokstaven a indikerar att Breningen tillföll bonden Måns Öjersson. Något sådant skifte verkar inte ha genomförts för övriga gårdar med fler än en brukare.

Inga av mina anor verkar ha bott på de aktuella gårdarna vid den här tiden och inte heller längre fram. Ett undantag utgörs av Hulugården, där min farfars morfar Johannes Andersson fanns mellan 1853 och 1868.

Hulugården

Det är komplicerat att via karta och protokoll få en överblick av hur skiftet påverkade alla gårdars åkrar och ängar. För att få en hanterbar överblick valde jag att fokusera på Hulugården åkrar. Hulugården var vid tiden ett sk kronoskattehemman, vilket innebar att bonden tidigare av kronan köpt börsrätten. Den var belägen strax öster om gamla kyrkan.

Gården hade sex stycken åkrar före skiftet. Åkrarnas storlek anges och en värdering av dessas jordmån görs.

Om Hulugårdens 6 delar kronoskattehemman äges af älsinn Olaf Andersson, Huslomben och öfriga ägar under R. N.			
Åker			
65	Tysvare åker	god mulljord	1
67	Bredingen	2 ^o 2 ^o	1 1/2
68	Kävängs åker	2 ^o 2 ^o	1 1/2
69	Eriks åker	2 ^o 2 ^o	2
70	Högsåker	2 ^o 2 ^o	10
71	Kjöföden	2 ^o 2 ^o	1 1/2
72	Nyländet grundare mulljord		15
			Summa 4 1/2

Hulugårdens åkrar före skiftet

Protokollet anger vidare de åkrar som tillföll Hulugården efter skiftet.

Hulugården - 6 delar kronoskattehemman bör hafva 4 tunnland 1/2 klyppeland Åker som utlagas			
af 1/2	Sandens Låg		2
af 1/2	Reasgårds Kottmåker		5 1/2
af 1/2	Sandens Låg		1 1/2
af 1/2	Lito Noråker		10
af 1/2	Backen Häftrigårds Låccåker		11
af 1/2	Sandens åker		10
af 1/2	Backen Öftrögårds Åker		6
af 1/2	Stommens Åker		11

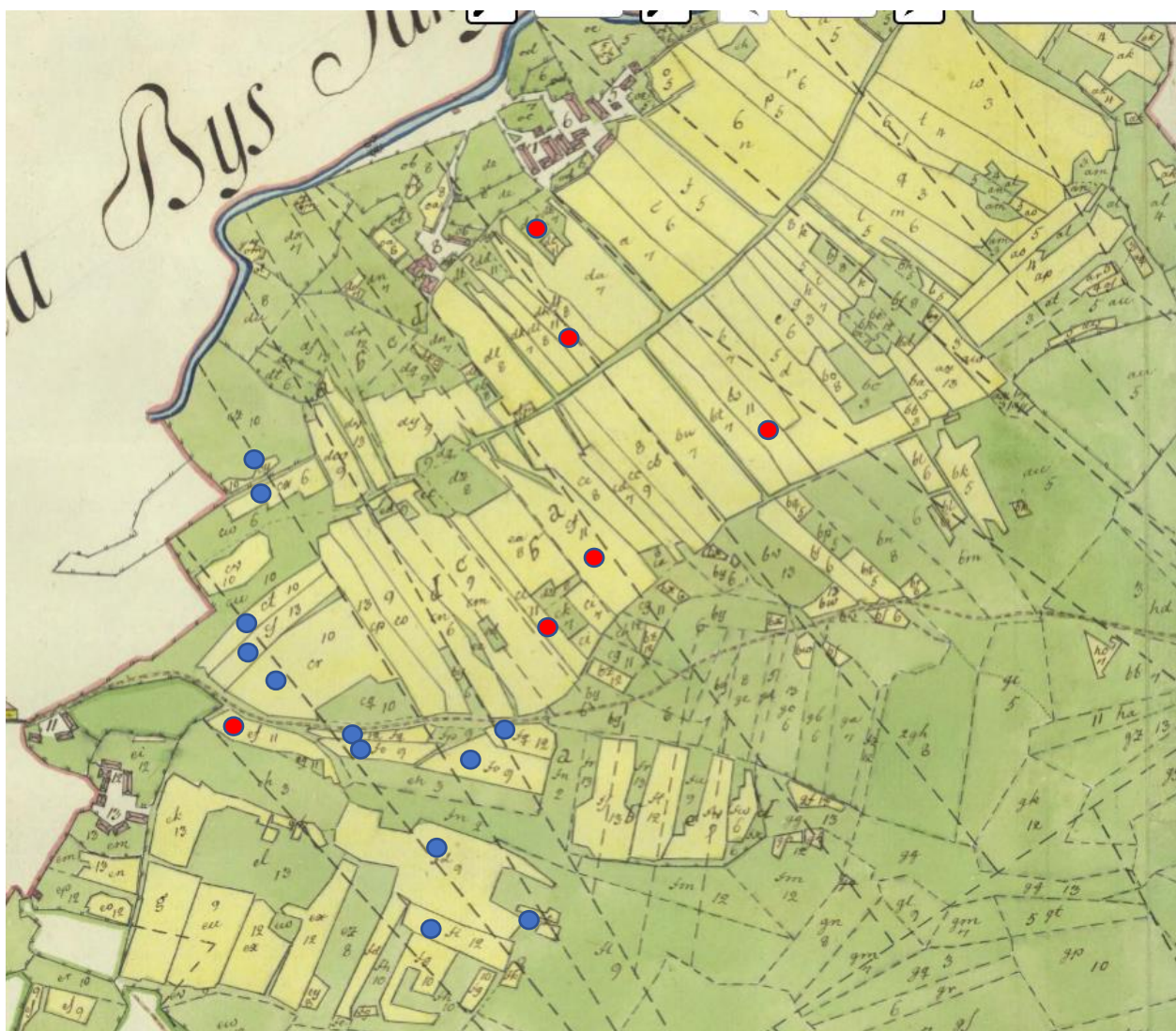
af 1/2	Stommens Åker		30
af 1/2	Lito Örrakullåker		10
af 1/2	Backen Öftrögårds Åker		1
			Summa 4 1/2

Hulugårdens åkrar efter skiftet

Här ser man att man inte fått behålla någon av sina gamla åkrar. Istället har man fått lotter från Sanden, Reasgården, Backen och Stommen.

På följande karta har jag märkt ut Hulugårdens åkerlotter före och efter skiftet. Man har efter skiftet fått något fler lotter, men dessa är mer samlade och ligger dessutom närmare gården (nr 11).

- Hulugårdens åkrar före skiftet
- Hulugårdens åkrar efter skiftet

Det är inte helt klart vilka gårdar som räknats till Hyssna by, det kan ha skiftat över tiden. Troligen har de gårdar som låg närmast kyrkan alltid räknats in, dvs Stommen, Hulugården, Sanden (inte att förväxla med Sandvad) och Backen Öster- och Västergård. Dessa låg kvar på sina ställen fram till laga skiftet på 1850-talet, men flyttades då eller senare¹.

¹ I akten för laga skiftet anges att Stommen fick ligga kvar, liksom en del av Backen Västergård. Ett protokoll från 1884 beskriver en förrättning där en del av Stommens ägor avsöndrades för att ge plats för en utvidgning av kyrkogården.